

УДК 911.53

ПАМ'ЯТКИ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК СКЛАДОВІ ЧАСТИНИ ІСТОРИЧНИХ ЛАНДШАФТІВ

Мельничук К. В.

*Чернівецький національний університет ім. Ю. Федьковича, Чернівці, Україна,
E-mail: kat_melnichuk@mail.ru*

У статті представлені результати дослідження пам'яток історії та культури як складових частин історичних ландшафтів Чернівецької області. Подається визначення терміну «історичний ландшафт» та описуються його складові: археологічні, сакральні, фортифікаційні та інші пам'ятки. Результати дослідження дають можливість з'ясувати значення пам'яток як об'єктів пізнавального туризму.

Ключові слова: історичний ландшафт, пам'ятки історії та культури, Державний реєстр пам'яток, туризм.

ВСТУП

Чернівецька область є перспективною з точки зору розвитку туризму та рекреації. Крім природно-географічних передумов, що посприяли утворенню своєрідних ландшафтних комплексів, істотний вплив на формування туристичного потенціалу краю додав і соціальний чинник, а саме – людська діяльність. Як результат багатовікової взаємодії людини і природи, залишилися нам на сьогодні визначні архітектурні об'єкти, археологічні старожитності та етнічні особливості культури і побуту. Саме вони лягли в основу історичних ландшафтів, що досліджуються нами.

Під історичними ландшафтами ми розуміємо – природно–суспільно–територіальне утворення, що має високі естетичні риси, характеризується психологічною цінністю, яка проступає у спадковій стійкості та, водночас, відображає матеріальні й духовні зміни в часі, що відбулися на певній території протягом певного історичного періоду [1]. Виходячи з цього, систему історичних ландшафтних комплексів складають: археологічні, сакральні, фортифікаційні, меморіальні, громадські, садово-паркові, палацово-паркові пам'ятки, пам'ятки матеріальної культури та етнічні особливості території.

Дослідження історичних ландшафтів є актуальним, оскільки дає нам можливість вивчати ландшафтні комплекси не тільки як природні системи, але й як соціальні утворення.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідження пам'яток історії та культури Чернівецької області здійснювалися різними вченими покомпонентно. Так, скажімо, вивчення пам'яток сакральної архітектури проводяться починаючи від ХХ ст. зусиллями Г. Логвіна [5,6], П. Юрченка [10], М. Чучка [9]; археологічні дослідження виконувалися такими науковцями, як: Б. Тимошук [8], І. Винокур [2], С. Пивоваров [14], а їхній аналіз проводився В. Крулем [3]; опис Хотинської фортеці можна знайти у О. Лесика [4], О. Мацюка [7] тощо. Що ж стосується

вивченості інших пам'яток, то можна стверджувати, що їм присвячена невелика кількість наукових праць та публікацій. Загалом, всі пам'ятки історії та культури цікавили науковців як окремі унікальні об'єкти, а як складові частини історичних ландшафтних комплексів розглядаються чи не вперше.

Постановка завдання. Мета роботи полягає у вивченні пам'яток історії та культури, як основної складової частини історичних ландшафтів Чернівецької області та з'ясуванні їхньої ролі як об'єктів пізнавального туризму.

Основний матеріал дослідження. Всі пам'ятки поділяються на такі, що мають державне (внесені до Державного реєстру національно-культурного надбання України) або місцеве значення. На території Чернівецької області збереглося багато пам'яток сакральної архітектури – 192 об'єкти, з яких – 56 – державного значення і 136 – місцевого. Зведення сакральних споруд почалося ще від давніх часів, проте до наших днів збереглася їхня невелика кількість. Найдавнішими пам'ятками сакральної архітектури Чернівецької області є замкова церква XIII – XVI ст. в Хотині та Вознесенська церква XV ст. в Лужанах. Більшість пам'яток є мурованими (146 об'єктів), проте є значна частина і дерев'яних споруд (44 об'єкти) [1,11].

Сакральним пам'яткам Чернівецької області притаманні різноманітні архітектурні стилі - псевдоготика (Вірменська церква, м. Чернівці), бароко (церква Різдва Богородиці у Горечі, м. Чернівці) та модерн (Іллінська церква у с. Шепіт; Успенський собор старообрядців, с. Біла Криниця). На території регіону розрізняють наступні типи побудови споруд: хатній, перехідний від хатнього до купольного, купольний, група пам'яток гуцульської архітектурної школи та пам'ятки виконані в стилі україно-молдовських традицій.

Основними центрами паломництва та релігійного туризму краю є монастир Святої Праведної Анни в м. Вашківці, Скельний монастир XII ст. у с. Галиця та Свято-Іоанно-Златоустівський собор у с. Хрещатик.

Особливої уваги заслуговують археологічні старожитності краю. На території Чернівецької області нараховується близько 800 об'єктів археології, з них 18 – державного значення [13]. Найбільше відомих археологічних пам'яток зосереджено на рівнинній частині області у Заставнівському, Новоселицькому, Глибоцькому, Хотинському, Сокирянському та Кельменецькому районах. Поселення давніх людей тяжіли до водних об'єктів, а саме до великих річок. Так, можна простежити ряд археологічних відкриттів вздовж Дністра – перші стоянки людей, городища, могильники, кургани тощо. На території області розрізняють археологічні об'єкти трипільської культури (Банилів, Молодове, Атаки, Баламутівка, Остриця), раннього залізного віку (Молодія, Кадубівці), римського часу (Грушівці, Вороновиця, Макарівка, Росошани, Борівці, Кліводин), доби Київської Русі (Василів, Горішні Шерівці, Ржавинці, Чорнівка) та раннього середньовіччя (Біла) [2]. Пам'ятки археології є особливою складовою історичних ландшафтів. Їх особливість полягає в порівняно малій вивченості й у складності проведення досліджень. Варто також зауважити, що археологічні старожитності мають низький рівень туристичної спроможності, що власне і зумовлено унікальністю самих пам'яток.

На території Чернівецької області наявні також пам'ятки садово-паркового та палацово-паркового мистецтва. На перший погляд, ці дві категорії є однаковими,

проте між ними все ж існує відмінність. До пам'яток садово-паркового мистецтва відносять поєднання паркового будівництва з природними або антропогенними ландшафтами, а в основі пам'яток палацово-паркового мистецтва лежить архітектурна споруда – палац. На території краю нараховують б садово-паркових та б палацово-паркових пам'яток.

Найвидатнішим та найвідвідуванішим туристами є палац Зота у с. Вікно Заставнівського району. Об'єкт побудований 1809 року, оточений парком 1860 року, в якому нараховують 28 рідкісних дерев. Не менш цікавими є пам'ятки і в інших населених пунктах, зокрема у с. Чортория Кіцманського району – палац Манеску ХІХ ст., у м. Сторожинець – палац барона Флондера ХІХ ст. та палац Мікулі-Волчинських ХІХ ст. у с. Буденець Сторожинецького району. Є декілька пам'яток палацово-паркового мистецтва, що мають місцеве значення, до яких належать родовий маєток Отто і Лізи Гольднер, збудований 1876 року у с. Хлівище Кіцманського району та палац Криштофовичів ХІХ ст. у с. Карапчів Вижницького району. На жаль, не всі ці пам'ятки використовують як туристичні об'єкти, у більшості з них розміщуються школи, будинки культури, сільські ради тощо.

Пам'ятки садово-паркового мистецтва зосереджені у Вижницькому, Заставнівському, Сторожинецькому, Кельменецькому районах та м. Чернівці. Вони відвідуються туристами, проте дають менше історичної інформації порівняно з іншими об'єктами дослідження.

Складовою історичних ландшафтів є також меморіальні пам'ятки. Вони пов'язані з тією чи іншою видатною особою і часто організовані у музеї. Здебільшого ці об'єкти мають місцеве значення. На території Чернівецької області нараховується близько 30 меморіальних пам'яток. Найвідомішими з них є меморіальні музеї В. Івасюка, М. Емінеску, Ю. Федьковича, О. Кобилянської, Н. Яремчука, І. Миколайчука тощо. До цього виду пам'яток належать також пам'ятники та пам'ятні місця, зокрема пам'ятники воїнам у с. Валя Кузьмін та у с. Рідківці, пам'ятник Т. Шевченку у смт. Глибока, Ю. Федьковичу у м. Сторожинець, Б. Хмельницькому у с. Буденець тощо. Визначним пам'ятним місцем і найпривабливішим для туристів є печера, в якій перебував О. Довбуш з опришками у с. Підзахаричі Путильського району.

Продовжуючи тему музейних фондів, варто зауважити, що багато з них відносять до пам'яток матеріальної культури, зокрема Чернівецький музей народної архітектури та побуту, краєзнавчі музеї у Чернівцях, Вижниці, Хотині та у с. Селище Сокирянського району, історико-етнографічні музеї у с. Чудей та у с. Великий Кучурів Сторожинецького району, у с. Буківка Глибоцького району, музей авіації та космонавтики у Чернівцях, музей прикладного мистецтва у Вижниці. Даний вид пам'яток відвідується туристами, проте дещо поступається за туристичною спроможністю іншим об'єктам історії та культури краю.

До громадських споруд відносять житлові та адміністративні будинки. У Чернівецькій області нараховують 12 пам'яток громадської архітектури державного значення [12]. Основна частина споруд знаходиться у м. Чернівці – 10 об'єктів. Це – резиденція буковинських митрополитів 1863 – 1882 рр., міський театр 1905 р., ратуша 1847р., палац юстиції 1906р., будинок крайового уряду 1871 – 1873рр., комплекси Гереншассе та Гаупштрассе ХІХ – ХХст. тощо. Є ще декілька пам'яток

громадської архітектури в інших населених пунктах, зокрема у с. Волока Вижницького району та у м. Сторожинець. Найбільше туристичне значення мають громадські споруди обласного центру, адже вони найчастіше відвідуються туристами.

Основною й єдиною фортифікаційною спорудою Чернівецької області є Хотинська фортеця XIII – XVIII ст. [4, 7], яка добре збереглася до наших днів. На її території створено Державний історико-архітектурний заповідник «Хотинська фортеця». Пам'ятка має добре розвинену туристичну інфраструктуру, що робить її привабливим об'єктом для туристів. На території оборонної споруди проводяться рок-фестивалі та фестиваль-фесерія «Битва націй». Хотинська фортеця є яскравим прикладом щодо використання пам'яток історії та культури в туристичній індустрії та істотно збагачує історичні ландшафти краю.

Всі вище розглянуті нами складові частини історичних ландшафтів мають точкове поширення, на відміну від них останній компонент – етнічні особливості культури і побуту території – мають ареальну просторову організацію. Якщо пам'ятки історії та культури є, в основному, матеріальним надбанням суспільства, то етнічна складова збагачує нас духовно. Це – «душа» історичного ландшафту. Чернівецька область – поліетнічна територія. Її заселяють представники різних етносів: українці, румуни, німці, поляки, росіяни-старообрядці та інші. Кожен із цих народів має свої особливості культури та побуту, що якісно відрізняються від інших. Проявляються ці відмінності у мові, в одязі, у приготуванні національних страв, в облаштуванні житла тощо. Такі етнічні особливості є привабливими для туристів, особливо для прихильників так званого зеленого туризму.

ВИСНОВКИ

На території Чернівецької області нараховується значна кількість пам'яток національно-культурного надбання України. Це, передусім, зумовлено особливостями історії краю. Всі види пам'яток, а саме, сакральні, археологічні, фортифікаційні, садово-паркові, палацово-паркові, громадські, меморіальні та інші складають основу історичних ландшафтів, що досліджуються нами. До уваги бралися тільки ті об'єкти, що становлять найбільшу цінність і мають статус «пам'ятки» національного або ж місцевого значення.

Дослідження пам'яток історії та культури на даному етапі ще не дає підстави вести мову про безпосередньо історичний ландшафт, бо даний напрям потребує детальнішого та систематизованішого підходу до вивчення. Все ж, наголосимо, що територія Чернівецької області, незважаючи на малі розміри, багата та пам'ятки історії та культури, які в поєднанні з природними ландшафтами становлять значний потенціал для розвитку туристичної індустрії краю.

Список літератури

1. Аніпко Н. П., Мельничук К. В. Пам'ятки сакральної архітектури Чернівецької області як складова історичних ландшафтів та потенціал розвитку туризму. / Н. П. Аніпко, К. В. Мельничук // Теоретичні та прикладні аспекти рекреаційного природокористування в Україні: монографія, відп. ред. К. Й. Кілінська. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2010. – С. 200-206.

2. Винокур І. С. Історія Лісостепового Подністров'я і Південного Побужжя / І. С. Винокур. – Київ – Одеса: Вища школа, 1985. – 126 с.
3. Круль В.П. Ретроспективна географія поселень Західної України / В. П. Круль. – Чернівці: Руга, 2004. – 382 с. - (Монографія).
4. Лесик О. В. Замки та монастирі України / О. В. Лесик. — Львів: Світ, 1993. — 174 с.
5. Логвин Г. Н. Україна и Молдавия / Г. Н. Логвин. – М.: Искусство, 1982
6. Логвин Г. Н. Украинские Карпаты / Г. Н. Логвин. – М.: Искусство, 1973. – 172 с.
7. Мацюк О. Я. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки / О. Я. Мацюк. – Львів: Центр Європи, 2005. – 192 с.
8. Тимощук Б.О. Археологічні пам'ятки Чернівецької області / Б. О. Тимощук. – Чернівці, 1970.
9. Чучко М. К. Вознесенська церква в Лужанах: історія, архітектура та опорядження найдавнішої пам'ятки середньовічного культового будівництва в північній частині Буковини / М. К. Чучко. – Чернівці: Зелена Буковина, 2006. – 44 с.
10. Юрченко П. Г. Дерев'яна архітектура України / П. Г. Юрченко. – К.: Будівельник, 1970. – 81 с.
11. Дерев'яні храми України – режим доступу до матеріалів: <http://www.derev.org.ua/bukov/chernivtsi.htm>
12. Державний реєстр нерухомих пам'яток України (пам'ятки місцевого значення станом на 1 червня 2009 року) [Електронний ресурс] – 2009 – Режим доступу до матеріалу: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/doccatalog/list?currDir=162162>
13. Історико-культурні заповідники України. Довідник: Офіційний інформаційний ресурс Науково-дослідницького інституту пам'яток охоронних досліджень – Режим доступу до матеріалу: <http://www.spadshina.com.ua>
14. Пивоваров С. Археологічні дослідження на Хотинщині в 2000 – 2003 рр. Матеріали Міжнародної наукової конференції «Роль народів і націй у формуванні історико-культурної спадщини Хотинщини» (жовтень 2003 р.) [Електронний ресурс] / С. Пивоваров – 2003 – Режим доступу до матеріалу: <http://www.bucoda.cv.ua/Hotyn1000/pivovarov.htm>

Мельничук К. В. Памятники истории и культуры Черновицкой области как составные части исторических ландшафтов / Мельничук К. В. // Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: География. – 2011. – Т. 24 (63). – №2, ч. 2 – С. 300-304.

В статье представлены результаты исследования памятников истории и культуры как составных частей исторических ландшафтов Черновицкой области. Подается определение термина «исторический ландшафт» и рассматриваются его составляющие: археологические, сакральные, фортификационные и другие памятники. Результаты исследования дают возможность выяснить значение памятников как объектов познавательного туризма.

Ключевые слова: исторический ландшафт, памятники истории и культуры, Государственный реестр памятников, туризм.

Melnychuk K.V. Monuments of history and culture of the Chernivtsi region as parts of historic / Melnychuk K.V. // Scientific Notes of Taurida National V. I. Vernadsky University. – Series: Geography. – 2011. – Vol. 24 (63). – № 2, p. 2 – P. 300-304.

In article presents the results of historical and cultural monuments as a part of history landscape Chernivtsi region. Served definition of «historic landscape» and describes its components: the archaeological, sacred, fortifications and other monuments. The results give the opportunity to find out the value of objects for tourism.

Keywords: historic landscape, historic and cultural monuments, State register of monuments, tourism.

Поступила в редакцию 08.04.2011 г.